

Lliçó de graduació de la promoció 2019 “Per què fem el que fem?”

Antonio Monegal,

professor del Departament
d'Humanitats

Barcelona, 6 de juliol del 2019

Universitat
Pompeu Fabra
Barcelona

Agraeixo al nostre rector la invitació a impartir aquesta lliçó de graduació, invitació que vaig acceptar immediatament perquè em va fer pensar en el record que guardo de la meva pròpia graduació, quan em vaig doctorar a Harvard (perquè quan em vaig llicenciar aquí no es feien aquestes cerimònies de graduació). Amb un punt de cinisme i la supèrbia de qui està de tornada de tot sense haver-hi anat, em vaig dir a mi mateix que la cerimònia m'era indiferent i que ho feia només per donar una satisfacció a la meva família, que havia viatjat per assistir-hi, com les vostres són avui aquí. Però, contràriament a les meves expectatives, confesso que aquell dia em vaig emocionar. La graduació em va ajudar a entendre el que havia acomplert, i li va donar no només tancament sinó també sentit. Quan el president Derek Bok es va dirigir als qui rebíem el títol de doctor amb la fórmula ritual, "Welcome to this ancient community of scholars", se'm va posar pell de gallina. Des d'aleshores he entès aquesta professió com un compromís: la responsabilitat de preservar, transmetre i fer avançar un saber que ens ajuda a entendre el nostre lloc al món.

Un parèntesi per als qui us penseu dedicar a la persecució del coneixement i a l'educació en un moment en què estan poc valorades socialment: res no dóna tant de sentit a l'existència com dedicar-se a una feina que beneficia els altres més que a un mateix, qualsevol que aquesta sigui, amb el compromís de posar-se al servei del bé comú. I això no s'aplica només a l'educació i a la recerca, sinó també a qualsevol altra feina: la política, el dret, la medicina o l'emprenedoria, segons com es practiqui.

Si només us hem entrenat per fer una feina, per ocupar un lloc en un mercat de treball que ningú no pot endevinar com serà, aleshores hem fracassat. Espero que aquí hàgiu après també responsabilitat, compromís, amor al coneixement i a tenir cura dels altres, especialment dels que no coneixeu, dels estranys. Com diu Kwame Anthony Appiah, el més necessari avui és una ètica cosmopolita que ens ensenyi a convida en un món d'estranyes. El veí ja no pertany necessàriament a la meva tribu, i a la vegada la distància que ens separa dels indrets més remots i del patiment dels altres s'ha comprimit. El repte ètic del present és saber posar-se en el lloc dels qui no són i no pensen com nosaltres, assumint les múltiples inflexions de la diferència, ètnica, nacional, de gènere, de classe, de religió...

Sempre he defensat, en les meves classes, que la literatura i el cinema no són només entreteniments, font d'una experiència estètica que ens dóna plaer; sinó també instruments insubstituïbles per apropar-nos a les experiències dels altres, els que

estan lluny en el temps o en l'espai, però fins i tot els que estan a prop però no per això ens resulten menys desconeguts. Els seus relats, poemes i testimonis ens ajuden a comprendre i fomenten l'empatia. Fan possible el diàleg entre individus i cultures. La literatura ha perdut el paper hegemònic que tenia en el segle XIX en la formació de mentalitats i de les identitats nacionals, però conserva la funció crítica i de representació de la diversitat d'experiències humanes.

L'assaig de l'escriptora iraniana Azar Nafisi, *Llegir Lolita a Teheran* (2004), és una demostració de la capacitat duradora de la literatura per oferir una guia de conducta i crear espais de resistència davant l'opressió, per modestos que siguin. Ella va convidar set dones, antigues alumnes seves, a trobar-se regularment a casa seva per comentar obres literàries. Amb aquell club de lectura, Nafisi transgredia les normes socialment acceptades per obrir un petit refugi de llibertat, mentre feia servir els textos com a brúixoles crítiques per navegar per la seva sufocant condició. Sorprèn que escollissin per llegir *Lolita*, la novel·la de Vladímir Nabókov que narra, des del punt de vista d'un pedòfil, l'abús d'una noia preadolescent. Nafisi ho explica amb claredat i cruesa: llegien la novel·la de Nabókov des del punt de vista de la víctima, com a reflex de la seva pròpia indefensió pel fet de ser dones. En un país on el matrimoni infantil és legal, totes eren Lolita. Encara que l'efecte immediat de la iniciativa de Nafisi era molt limitat, mitjançant l'èxit del seu llibre es va convertir en una proposta emancipadora per a moltes altres dones.

Llegir és una eina que en els temps d'incertesa ens ajuda a saber cap a on anar. És un lloc comú en aquesta mena d'actes dir que no se celebra un final sinó un començament; però és un moment d'un cert vertigen. Fins ara us ha vingut tot més o menys encarrilat. Heu hagut de prendre decisions, escollir itineraris acadèmics; però la sensació d'arribar a una cruïlla és en aquest punt més forta. La joventut és això: un ventall immens de possibilitats obertes. Això és el que us envegem els més grans. I el que no us envegem és l'angoixa que produeix. Borges construeix en el conte "El jardín de senderos que se bifurcan" una fantasia en la qual es recorren totes les opcions possibles d'una història; però la vida no funciona així. Només ens és donat escollir i transitar un camí. Vista des del final, la vida és un únic recorregut possible, un únic relat: el que ha passat, ha passat; el que no, no. Per això hem de reflexionar sobre les decisions que prenem i ser conscients, a la vegada, que l'atzar hi juga un paper no pas menor.

He començat parlant de la meva graduació, però estic convençut que la meva experiència no us pot servir de gaire perquè us enfronteu a un món diferent. Molt diferent. El nostre era en molts aspectes pitjor. La formació universitària en

aquest país era sense cap dubte pitjor, diguin el que diguin els nostàlgics; però hi ha una cosa que recordo com especialment diferent. Tot i coincidir amb el final d'una dictadura, els anys d'universitat van ser un moment de despreocupació. Tot semblava possible. No dedicàvem gaire temps a pensar quina sortida tindria allò que estudiàvem. Hi havia coses més importants de què preocupar-se: explorar, experimentar, transgredir normes, transformar el món. Això ha canviat; ara esteu rodejats d'un entorn molt competitiu i no pareu de rebre alarmes sobre el futur. És una manera de condicionar les vostres decisions i de marcar-vos el camí. No us deixeu emportar per les pressions d'una societat que només valora l'èxit material. Com va dir Oscar Wilde, avui dia la gent sap el preu de tot i el valor de res. Penseu primer en el que us fa feliços, en el que no té preu: l'amor, els amics, la família. I intenteu gaudir d'allò a què us dediqueu. És difícil ser feliç fent una cosa que no agrada.

Unes paraules als pares: us heu esforçat per donar als vostres fills la millor educació possible. A la UPF volem creure que heu encertat escollint-nos com a aliats. Ara, aquesta educació és seva i poden fer-ne l'ús que els sembli; no és una inversió que ha de donar beneficis. Són adults lliures, ciutadans de ple dret. Ens hem de preguntar, però: quin món els deixem? Heu treballat pel seu futur individual, però estem fent tot el possible per tal que aquest futur es desenvolupi en un entorn hospitalari? Prenem decisions, professionals i com a ciutadans, que afecten el bé comú, i no podem abaixar la guàrdia. Els heu posat en la línia de sortida, però els heu d'acompanyar, ja no com a pares sinó com a aliats en la tasca de fer vivible i sostenible aquest món, de lluitar contra les desigualtats, la destrucció del planeta, la violència i l'odi envers l'altre.

Torno als graduats. Us hem dit tots aquests anys que és important treure bones notes. Ara us confesso (potser una mica tard) que les notes no són tan importants. Tant si el vostre expedient és brillant com si no, el pas per la universitat us haurà servit. Aquí us heu fet adults. Si hem fet bé la nostra feina, sortiu d'aquí amb eines per enfrontar-vos als reptes del futur. Però no n'hi ha prou amb les eines ni amb saber-les fer servir. S'ha de saber què fer-ne, al servei de què posar-les. Saber per què fem el que fem. La vida està massa plena d'automatismes (sobretot ara que ens volen substituir per robots), de moments en què fem simplement el que toca. Reflexioneu. Decidiu sobiranament. Sou únics, però us heu de guanyar el ser els amos de les vostres vides. No feu les coses perquè sí, perquè toca, perquè tothom les espera de vosaltres. Si sou lliures i sabeu per què feu el que feu, sereu insubstituïbles.

I no tingueu por de ser una mica irresponsables i esbojarrats. Si no ara, quan? Això no contradiu la meua recomanació anterior de ser reflexius. Significa agafar el camí menys fressat (com deia Robert Frost), ser capaços d'apartar-se d'allò que s'espera de vosaltres, d'arriscar-se a somiar que les coses poden ser diferents, d'atrevir-se a ser més lliures i imaginatius, d'ampliar l'horitzó del possible. Perquè si no fem res més que repetir velles fórmules davant de nous problemes, ho tenim molt malament.

Per il·lustrar aquesta idea i tornar al lloc on he començat, vull acabar amb un fragment d'un poema que W. H. Auden va llegir a Harvard en la cerimònia de graduació de 1946, la primera després d'acabada la guerra, perquè aleshores aquella universitat, a més d'algú que, com jo, feia un discurs, convidava un poeta i li encarregava un poema (com han canviat els temps!). En un moment de certa gravetat, quan se celebrava la victòria i el dol pels caiguts, Auden escriu uns versos plens d'humor, irònics, però també de denúncia d'un canvi de valors. Es titula "Under Which Lyre: A Reactionary Tract for the Time":

The sons of Hermes love to play,
And only do their best when they
Are told they oughtn't;
Apollo's children never shrink
From boring jobs but have to think
Their work important.

Related by antithesis,
A compromise between us is
Impossible;
Respect perhaps but friendship never:
Falstaff the fool confronts forever
The prig Prince Hal.

If he would leave the self alone,
Apollo's welcome to the throne,
Fasces and falcons;
He loves to rule, has always done it;
The earth would soon, did Hermes run it,
Be like the Balkans.

But jealous of our god of dreams,
His common-sense in secret schemes
To rule the heart;
Unable to invent the lyre,
Creates with simulated fire
Official art.

And when he occupies a college,
Truth is replaced by Useful Knowledge;
He pays particular
Attention to Commercial Thought,
Public Relations, Hygiene, Sport,
In his curricula.

Quan finalment dorm Ares, déu de la guerra, s'ha declarat un enfrontament nou entre els fills d'Hermes, rebels, juganers i inclinats als somnis i les fantasies, i els aplicats i assenyats fills d'Apol·lo, ocupats en treballs avorrits que consideren importants, i més capacitats per al govern. No passaria res, diu el poeta, si cadascú es dediqués al que li pertoca. No obstant això, gelós del déu dels somnis, Apol·lo intriga per governar el cor amb el sentit comú: la veritat és reemplaçada per coneixements útils i es privilegia l'ensenyament del pensament comercial, les relacions públiques, la higiene i l'esport. El diagnòstic d'Auden sobre l'avenç victoriós dels tecnòcrates i l'utilitarisme en l'educació i la cultura era profètic.

En aquest comiat, us regalo una pregunta, no una resposta. La pregunta sobre per què fem el que fem ens compromet a tots, a vosaltres davant les decisions de la joventut, a les vostres famílies que us han acompanyat fins aquí i continuaran al vostre costat, i als professors i responsables d'aquesta institució que periòdicament ha de repensar la seva funció en una societat que canvia.

Només us desitjo que quan arribeu al final del vostre recorregut, d'aquí a molts i molts anys, pugueu tenir l'íntima convicció que heu fet bon ús de les eines que aquí heu adquirit. Ni els vostres pares ni els vostres professors hi serem; però us puc avançar que n'estarem orgullosos i satisfets.

Bona sort!

